

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ. ش.

TM

TM

TM

TM

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره یې قانوني چلن کېږي.

TM

TM

TM

TM

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې

او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي

کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ. ش

د کتاب د تالیف، خپرني او تدقيق کمېټې

ليکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجيب الله "امين افغان" د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی
- د سر مؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحيمي" د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو غړی.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو غړی.

د خپرني او تدقيق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنيزو علومو د ديارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو ديارتمنت اديتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دیني، فرهنگي او سیاسي برخو د خپرني او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازی د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د خپرني او تدقيق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، د کمېټې رئیس
 - __ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال.
 - __ د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تالیف رئیس.
- کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچي یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامېریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر	وايو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پېغام

گرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځیدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤلیت لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هـ- و
	۱- ټولنه	
۲	لومړۍ لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۲-۱
۳	دویم لوست: انسان د یو ټولنیز موجود په توګه	۳-۴
۴	دریم لوست: د انساني ټولنې په پر مخګ کې د ټولنیزو اړیکو ارزښت	۵-۶
	۲- ټولنیز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۷-۸
۶	پنځم لوست: عامه روغتیا	۹-۱۰
۷	شپږم لوست: پولیس	۱۱-۱۲
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۳-۱۵
۹	اتم لوست: مخابرات	۱۶-۱۷
۱۰	نهم لوست: ډله ییزې رسنۍ	۱۸-۱۹
۱۱	لسم لوست: ښاروالۍ	۲۰-۲۱
۱۲	یوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۲-۲۴
	۳- اقتصادي فعالیتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۵-۲۷
۱۴	دیارلسم لوست: غلې	۲۸-۳۰
۱۵	څوارلسم لوست: میوې	۳۱-۳۳
۱۶	پنځلسم لوست: سابه	۳۴-۳۵
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳۶-۳۷
۱۸	اوولسم لوست: مېړې او پسونه	۳۸-۴۰
۱۹	اتلسم لوست: غواګانې او غوايان	۴۱-۴۲
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۳-۴۴
۲۱	شلسم لوست: اوبې او اوبښان	۴۵-۴۶
۲۲	یوولسم لوست: لاسي صنایع	۴۷-۴۸
۲۳	دوه ویشتم لوست: غالي. اوبدل	۴۹-۵۰
۲۴	درویشتم لوست: چمپاري	۵۱-۵۳
۲۵	څلرویشتم لوست: خامک گنډل	۵۳-۵۴
۲۶	پنځه ویشتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې	۵۵-۵۶
۲۷	شپږویشتم لوست: زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابریکې	۵۷-۵۹
۲۸	اووه ویشتم لوست: د سیمنټ جوړولو فابریکې	۶۰-۶۱
۲۹	اته ویشتم لوست: فلزي صنایع	۶۲-۶۳
۳۰	نه ویشتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکاني او حجاري (تېري توږل)	۶۴-۶۵
۳۱	دیرشم لوست: په افغانستان کې سوداګري	۶۶-۶۷

۶۹-۶۸	يو دیرشم لوست: کورنۍ سوداګري	۳۲
۷۱-۷۰	دوه دیرشم لوست: بهرنۍ سوداګري	۳۳
۷۴-۷۲	درې دیرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات	۳۴
۴ - د استوګنې چاپریال او طبیعي منابع (سرچینې)		
۷۶-۷۵	څلوردیرشم لوست: د افغانستان اقلیم	۳۵
۷۸-۷۷	پنځه دیرشم لوست: د افغانستان کانونه	۳۶
۸۰-۷۹	شپږدیرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه	۳۷
۵ - سوله او بشري حقونه		
۸۲-۸۱	اوه دیرشم لوست: سوله او ژوند	۳۸
۸۴-۸۳	اته دیرشم لوست: سوله څه ډول ټینګولای شو	۳۹
۸۶-۸۵	نهه دیرشم لوست: بشري حقونه	۴۰
۸۷	څلوېښتم لوست: یو انسان کوم حقونه لري	۴۱

لومړۍ لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

په چاپسي تلل، متابعت كول	پيروي
د يو هېواد خلك چې له يو هويت څخه وي او د يوه دولت تابع وي	ملت
يوشمير خلك چې گډ ژوند كوي.	ټولنه
هغه كار چې په ټولو پورې اړه ولري.	ټولنيز

موخې :

- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنیزو چارو په ارزښت وپوهیږي.

- ټولنه څه ډول منځته راځي؟

په هر ځای کې چې یو شمېر خلک یو د بل تر څنګ ژوند کوي، د یو او بل په مرسته یوه موخه ترسره کوي، دې ډول یو ځای کیدو او ګډ ژوند ته ټولنه ویل کېږي. انسان له خپل پیدایښت څخه را په دېخوا په ټولنیزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په یو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پیل کېږي. ښوونځي د یوې کورنۍ په پرتله یوڅه لویه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارینه، کوچنيان، زلمیان او مشران چې په یو کلي او یا ښار کې اوسیږي، یوه کلیوالي او یا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په یو هېواد کې اوسیږي له یو بیرغ، حکومت او قانون څخه پیروي کوي، یوه لویه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه یادېږي.

په ټولګې کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګیوالو ته واوروي.

ټولنه:

ټولنیز:

بیلګه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (✓) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه ولیکئ.
- آیا په جومات کې د مسلمانانو راغونډیدو ته ټولنه ویلی شو؟ ()
- آیا د یو هېواد اوسیدونکو ته چې له یو قانون څخه پیروي کوي، ملت ویلی شو؟ ()
- کورنۍ یوه کوچنۍ ټولنه ده. ()
- ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ویل کېږي. ()
- موږ باید د خپل کلي په ټولنیزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. ()
- د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل یو ټولنیز کار دی. ()

دويم لوست

 انسان د يوه ټولنيز موجود په توگه

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ییز کار	حشر
څرنگوالی، هغه کلمه ده چې د یو شي او یا یو چا څرنگوالی بیانوي	صفت
عقیده	باور
داناڼان، عالمان.	پوهان

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.
زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

– آیا انسان یو ټولنیز موجود دی؟

– آیا انسان دوست ته اړتیا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملگري لرل چې هر وخت به سره یو ځای وئ. یو له بله سره به مو لوبې کولې، جگړې به مو کولې او بیا به پخلا کیدئ، لانه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملگري او انډیوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملگري پیدا کړي دي. یوازې تاسې نه یاست چې دغسې انډیوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملگري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملگري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنیز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو. د وگړو تر منځ یوله بل سره د اړیکو د ټینګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان یو ټولنیز موجود دی.

په ټولګي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګیوالو ته بیان کړي.

ښه دوست:

بد دوست:

بېلګه ییزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هیله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندي فعالیت:

د حشر په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ .

دریم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

نصيب	برخه
اړوند	مربوطه
مسئوليت	د يو کار يا دندې په غاړه اخيستل

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنيزو اړيکو باندې څه نا څه وپوهیږي.

زده کوونکي دې له ټولنيزو اړيکو سره مينه پيدا کړي.

– آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکان نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرڅوونکي، پښ، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلورونکي، چمیار، ګنډوونکي او داسې نورو سره اړیکې ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چې

دوی یې لري، اړتیا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې موږ هر یو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي یو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحیې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم یو. موږ هر یو په دې ټولنو کې دندې او مسؤولیتونه لرو چې باید هغه په ښه توګه سرته ورسوو، ترڅو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي.

په ټولنه کې زموږ مسؤولیت څه شی دی؟
په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلار څه دنده لري؟
- آیا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړي؟
- ګڼوونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره باید اړیکې ولري؟
- د خپلو ګاونډیانو په هکله کوم مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډي د حقونو په هکله یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګي کې ولولئ.

څلورم لوست

۲- ټولنيز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکي دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاریخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپيرونو وپوهیږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونو د منځه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کیده؟
- د رسمي ښوونځیو په جوړیدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

له لاندې نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ

دودیز	عنعنوي
وران ، نریدلي	ویجاړ
شکل ، څیره	بڼه
غښتلي ، تکره ، قوي	پیاوړي
پادشاهي او مشري ، واکداري	واکمنۍ
نوي ، تازه ، ننني ، اوسني	عصري
گوښه او څنډه	گوټ ، گوټ
ښوونه او روزنه یا د ښوونې او روزنې په برخه کې مسلکي پوهه	پیداگوښي انستیتوت

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي یا دودیز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کیدې او په دې توګه به یو شمېر کوچنیانو لیکل او لوستل زده کول.

د امیر شیر علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پیدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانیستل شول، چې یوې ملکي او بل یې نظامي و.

له هغې وروسته د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبیبي) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بیا د اعلیحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زیات پرمختګ وکړ. د هېواد په ټولو ولایتونو کې د ښوونځیو په پرانیستلو سربېره یې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانګړی ښځینه ښوونځی) پرانیست. وروسته د حبیب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعلیحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بیرته پرانیستل شول. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي لیسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په گوټ گوټ کې جوړ او رواج شول. د وخت په تېریدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سیستم تر بل هرڅه زیات ویجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدینو د واکمنۍ په منځته راتلو سره یو شمېر غیر فعال ښوونځي بیرته فعال شول. په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په بریالیتوب سره د پوهنې سیستم بیرته را ژوندی او د پیاوړتیا په لور روان شو او له نړیوالو معیارونو سره سم نوی تعلیمي نصاب منځته راغی. په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پیداگوښي-انستیتوتونه، مسلکي ښوونځي او دیني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ میلیونو) هغو کوچنیانو

ته په کې د زده کړې زمینه برابره شوه، چې عمر یې په ښوونځیو کې د شمولیت لپاره برابر وو. په لومړنیو ښوونځیو کې په مختلط (گډ) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غیر مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع گانو په هکله دوه دقیقې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولگي کې بیان کړي.

دودیزه ښوونه او روزنه

رسمي ښوونه او روزنه

بیلگه ییزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاریخچه بیان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت :

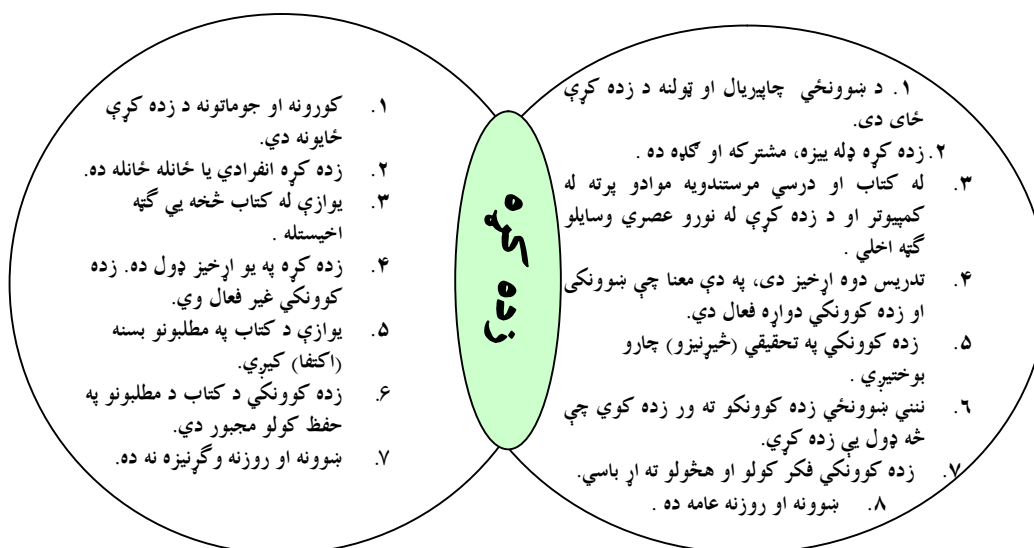
د خپلو مشرانو په مرسته ووايست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنگه د دایرو دننه جملې یوه له بلې سره پرتله او بیايې یو تر بله سره ونښلوي .

دود یزه ښوونه او روزنه

سره ورته والی

عصري ښوونه او روزنه

پنځم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

مفهوم	معنا
تشکیل	یوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقایه	د یوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نیول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلې	نا پاکي، جارو شوی نا پاکي
چاپیریال	محیط
غونډول	ټولول، یوځای کول
بېلگه	مثال، نمونه

موخې:

- زده کوونکي دې د روغتیا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغیو څخه د مخنیوي په خاطر پاکوالی په پام کې ونیسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتیا او سلامتیا د ساتلو سره مینه پیدا کړي.

- د ناروغیو د مخنیوي په خاطر باید څه وکړو؟
- کومو شیانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتیا او سلامتیا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکيلاتو کې د روغتیا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤلیت په غاړه لري. د روغتیا د وزارت دندې په دوو برخو ویشل کېږي:

د وقایې او یا د ناروغیو د مخنیوي برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د روغتیا وزارت د کوچنیانو د ناروغیو لکه پولیو (گوزن)، کوی (چیچک)، شری، تیتانوس او داسې نورو پر ضد واکسین ورکوي چې د وژونکو او خطرناکو ناروغیو په وړاندې وقایه شي.

وقایه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده. د روغتیا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپیریال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلو ته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپیریال کې مچان، غوماشي او میکروبونه وده کوي او د ډول، ډول ناروغیو د لېږدېدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول باید خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوګنځي پاک وساتو او خځلې سره راغونډې او پخپل ټاکلي ځای کې واچوو ترڅو په ډول، ډول ناروغیو اخته نه شو. د روغتیا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولایتونو، ښارونو او ولسوالیو کې روغتونونه او کلینیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځایونو په ناروغیو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

پاک چاپیریال

ناولي چاپیریال

په ټولګي کې دنده فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:

دخپل ځان د روغتیا او سلامتیا په هکله باید څه وکړو؟
د ناروغیو د مخنیوي لپاره څه کار کولای شو؟
داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتیا لپاره څه ګټه لري؟

بیلګه ییزې (نمونه یي) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغیو په وړاندې ځانونه وځایه کړو؟
۲. واکسين د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسينوي؟
۳. دخپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې موږ او تاسې یعنې د هېواد ټول اوسیدونکي څه مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د شري او کوي په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووايست.

(۱) کوی (چیچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې یې سړی یو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې یې دانې راڅیږي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې یې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کیږي. له نېکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسين پیدا شوی دی، چې که چېرې کوچنيانو ته ولگول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کیږي.

(۲) شری: دا هغه ناروغي ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه وړې دانې راڅیږي. دغه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې یو وار نیسي. واکسين یې د ناروغۍ سختوالي او خطر کموي.

شپږم لوست

پولیس

موخې:

- زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
- زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
- زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

- د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟

- د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې له ټولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بلې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یې. له لومړنیو څیړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنګه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینګ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلګې په توګه دلته راوړوو.

۱- د دولتي دوايرو ساتل

۲- د عامه موسساتو ساتل

۳- د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل

۴- د لارو د امنیت ساتل

۵- د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

همدارنگه د ترافیکو پولیس په وټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کیدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له وټونو څخه د تېریدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په گران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د وټونو او لارو په ښي لاس تگ راتگ کوي. په زیاتره څلور لارو کې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لارو کې ترافیکي څراغونه درول شوي دي. د سره څراغ په لگیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لگیدو سره موټر د حرکت لپاره تیاری نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي. د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

د ټولګي دنده فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعگانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعگانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

لومړۍ ډله: پولیس څه دنده لري؟

دویمه ډله: پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.

درېمه ډله: د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟
- ۲- له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟
- ۳- د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟
- ۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟
- ۵- پولیس یعنې څه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

که چېرې تاسې پولیس شوی څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې یې ووايست.

اووم لوست

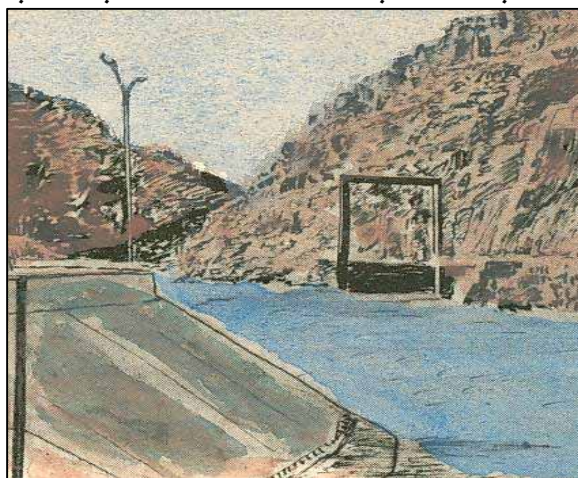
موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کور کې برېښنا لرئ؟ که لرئ بې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	خواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکيو	پکې
کېل	د برېښنا مزى

د برېښنا د بند عکس

اوبه د ژوندانه لپاره يوه مهمه او حياتي ماده ده او د يوې سيمې د زرغونيدو او ښکلا سبب ګرځي. له نيکه مرغه زموږ ګران هېواد يو غرنی هېواد دی چې سيندونه ور څخه سر چينه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنيو سيمو څخه هوارو ځمکو ته را بهيږي يوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخيستي دي. د بېلګې په توګه خلک سر بېره پر کرنې د ژرندې، پايکو او آبي پکيو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د توليدونکو توربينونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشينونو د فعالولو او داسې نورو چارو کې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سيندونو له پاسه يو زيات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د يادولو وړ يې د نغلو، کجکي، سروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې توليديږي د هوايي لينونو او کېلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخيستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

- کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.
- راډیو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.
- کمپيوتر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعالیږي.
- یو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواږه پخوي.
- برېښنايي پکي، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نور شيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.
- پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.
- امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

- د برېښنا لين دوه مزي لري. يوې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي یو له بله سره نښلي، شارتي (ټکر) رامنځته کېږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگیدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله باید کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.
- که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې. باید هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې باید کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.
- په لمدو او نمجنو ځايونو کې د برېښنا زاړه لينونه شارتي کوي او د ځاني تلفاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه باید کار وانهخيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

د ټولګې دننه
فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د یوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل گروپ نظر ووايي.
- لومړۍ ډله: د اوبو له قوي څخه څه گټه تر لاسه کولی شو؟
- دویمه ډله: له برېښنا څخه څه گټه اخیستل کېږي؟
- دریمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟
- څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا تولید په څه ډول دی؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- له اوبو څخه څه گټه اخیستی شو؟
- ۲- خلک څه ډول له سیندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟
- ۳- برېښنا څه گټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.
- ۴- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګې څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځایه لګښت د مخنیوي په اړه یو مطلب ولیکئ.

اتم لوست

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسایلو څخه ګټه واخیستلای شي

- څرنگه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونیسو؟
- د تېلفون او موبایل تېلفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شی.

مخابرات	خبر اخیستل او خبرلېدل
ایمیل	هغه لیکنه چې دېرېښا د الکترونو په واسطه لېدل کېږي، برېښنالیک
تماس	تړاو، ارتباط
موبایل	گرځنده
انټرنیټ	د نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپیوټرونه سره نښلوي
کمپیوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشین دی چې د بشر بې شمېره اړتیاوو ته ځواب وايي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړیکو نیولو وسیله ده. پخوا چې تېلفون، مخابراتي، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقلیه (لېږدوونکي) وسایط موجود نه وو، خلک به له یو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د لیک، خبر او یا احوال او کوم جنس وړلو به زیات وخت نیوه. له نیکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسایلو لکه: تېلفون، تېلېګراف، فکس، موبایل او برېښنالیک په واسطه په ډېر لږ وخت یعنې په څو ثانیو کې حال احوال رسېږي او همدارنگه د نقلیه وسایطو لکه د موټرو، اورگاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتیاوي ګرځېدې شوي دي.

مخابرات په واقعیت کې د یوې ټولنې د اعصابو حیثیت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پېښو څخه خبر شو. زموږ په هېواد کې له ډېرو پخوا وختونو راهیسې له تېلفون څخه ګټه اخیستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسایلو لکه: فکس، کمپیوټر او انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لېږلو کې ډېرې آسانتياوې رامنځته کړې دي. کمپيوټر يو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتياوې پوره کړي. کمپيوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخيستل کېږي.

انټرنټ په حقيقت کې د يوې نړيوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپيوټرونه او شبکې يوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او ليکلي معلومات په لږ لگښت سره له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستيو کې زموږ په هېواد کې د موبايل تېليفونونو، فکس، کمپيوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخيستل کېږي.

په ټولگي کې
د ننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په هکله خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازي د خپل اړوند گروپ (ډلې) نظر خپلو ټولگيوالوته وړاندې کړي.

خلکو به په پنځو زمانو کې څه ډول خپل خبرونه او احوال له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟ د نن ورځې او د تېرو وختونو د ليکونو او شيانو د وړلو او راوړلو چارې يوه له بلې سره پرتله کړئ.

نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله تېليفونونه موجود دي؟

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- د نوو لويو لارو موجوديت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
- ۲- د مخابراتي وسايلو د ډولونو نومونه واخلي او ووايي چې خلک نن له کومو مخابراتي وسايلو څخه کار اخلي.
- ۳- له انټرنټ څخه څه کار اخيستل کېږي؟
- ۴- کمپيوټر د څه لپاره کارول کېږي؟

له ټولگي څخه د باندې فعاليت:

نوو او مدرنو مخابراتي وسايلو څه ډول آسانتياوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله يو مطلب برابر او سبا ته يې په ټولگي کې ووايست.

نهم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو څخه ښه گټه واخيستی شي

هغه ډله ييزې خپرونې (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه يې واخلي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

د یو نوي شي جوړول	اختراع
چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی	
نژدې، تقریباً، لږ تر لږه	کابو
خپرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ	اطلاعات

ډله ييزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زيات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه: کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډيو، تلویزیون، کمپیوتر، انټرنټ او داسې نور.

راډيو د تلگراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډيو د لومړي ځل لپاره یو ایټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمریز کال کې اختراع کړه. له راډيو څخه زموږ په هېواد کې د امیر امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخیستل شو. وروسته بیا د اعلیحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د راډیويي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې په فعالیت پیل وکړ. خلک د راډيو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړیوالو پېښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اويا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلویزیون اساسي او عمومي ننداره د انگلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه. زموږ په هېواد کې د تلویزیون لومړنۍ آزمايښتي خپرونې د ۱۳۵۶ هـ ش کال د کب د میاشتې په (۲۵) نېټه پیل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هـ ش د تلویزیون نشرات پیل شول. په تلویزیون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفریحي، ښوونیزو او داسې نورو

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کونښن وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې گټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتور مخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه گټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انټرنټ له نن څخه تقریباً پنځه دېرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د ښلولو په نتیجه کې منځته راغی. اې میل (برېښنالیک) د معلوماتو او احوال د لېږد رالېږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره ښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومات او نور پروگرامونه په ډېر کم لگښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پر مختللو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زیاته گټه اخلي. زموږ په گران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او گټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولگي استازي دې موضوع د ټولگیوالو په وړاندې بیان کړي.

له راډیو څخه څه گټه اخیستی شو؟

له تلویزیون څخه څه گټه تر لاسه کولای شو؟

له انټرنټ څخه څه گټه اخیستی شو؟

ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلئ!
- ۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟
- ۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروگرام زیات ښوونیز اړخ لري؟
- ۴- انټرنټ پیژنئ؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلئ. د هغو د گټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولگي ته یې واوروئ.

لسم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفایۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتیا سره مینه پیدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

سمسورتیا	ښهرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرنښه	لیکه، خط، سطر

- موږ د خپل ښار د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤلیت لرو؟

په ټولو لویو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه یوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ یې دا دي:

- د ښار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکیتونو د فعالیت څارل
- په ښار کې د نیالګیو کپنول او سمسورتیا
- د ښار د کوڅو او سرکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاریانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاریانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفایۍ د محصول اخیستل

په کوچنیو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لویو ښارونو کې د سیمې د پراختیا له امله ښارونه په ناحیو باندي وېشل شوي دي. په هره ناحیه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحیې په سر کې ځای لري او خپلې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

موږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکی او خځلې یا چټلې په هغه ټاکلو ځایونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالیو له خوا جوړ یا ځای پرځای شوي دي، تر څو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنګه په پارکونو کې د ګرځیدو په

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پنبو لاندې نه کړو. د گلانو او ونو ښاخونه مات نه کړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالی د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د گوگړو یو خلی هم څوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیګرېت په اندازه هم وي، په کثافت دانی کې اچوي.

په ټولګي کې دننه
کار او فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازي خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.

ښاروالی څه دندې لري؟

په لویو او کوچنیو ښارونو کې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپيرونه لري؟

موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤلیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟
- ۲- په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟
- ۳- ښاري کثافت دانی د کوم مقصد لپاره دي؟
- ۴- تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤلیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

يوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسنۍ زمانې د لېږد، رالېږد وسایطو یا وسایلو و پېژندلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

جوخت	یو وخت، یو ځای
رېږې	کراچی
بېړۍ	کښتۍ

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسني وسایط جوړشي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تگ راتگ کاوه؟

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایطو د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه: خرو، آسانو، اوبسانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانو کې د نړۍ یو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تگ راتگ او د مالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل. په ۱۲۸۲ هـ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شو چې له هـغه موټر څخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) گټه اخیستله. په هېواد کې د موټرونو له پیدا کیدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شمېر موټرونه

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکه: رېږې، گاډۍ، بایسکولونه، موټرسایکلونه، لارۍ، بسونه، گړندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر یوه څخه یې په خپل ځای کې کار اخیستل کېږي. ترانسپورت یا لېږد، رالېږد په یو هېواد کې د وینو شریانونو حیثیت لري. څومره چې یو هېواد ښه سپړکونه او د لېږد، رالېږد وسایط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هم پیاوړی وي او خلک به یې زیاتې گټې لاس ته راوړي.

په ټولگي کې
کار او فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د یوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولگي په وړاندې بیان کړي:

د لېږد رالېږد پخواني وسایط او لارې

د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسایط

زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهمیت.

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- لومړنۍ موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟
- ۲- په پخوا وختونو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارويو څخه کار اخيسته؟
- ۳- زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پيل شو؟
- ۴- د عصري ترانسپورت د وسايلو گټورتوب څه شى دى؟
- ۵- له عراده جاتو (گاډۍ، موټرو) څخه کار اخيستې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولگي څخه دباندي کار او فعاليت :

- ۱- زده کړونکي دې د هغو سيمو نومونه واخلې چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زياته اړتيا لري.
- ۲- د ۷۳ يم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لويو لارو نقشه وکاري.

دولسم لوست

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

توکي	مواد، شيان
اوربست	ورېدل، باران
پرتله	مقایسه

موخې:

- زده کوونکې دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مینه پیدا کړي

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟

- څرنگه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟
افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{1}{5}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او گټه مخ په کمیدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانګړې توګه د ګاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستیو لسيزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالی
- ناوړه طبیعي عوامل لکه: زلزلې، پر له پسې وچکالۍ، سیلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور

- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کیمیاوي سرې نه کارول

- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چارو ته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د تریاکو کرل
-
-

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اوربست اندازه کمه شوې وه د سیندونو، کاریزونو، چینو او څاگانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکالیو پر کرڼه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ. کرنیز او د مالدارۍ حاصلات یې تر وروستي برید پورې راتیټ کړل.

همدارنگه د پورتنیو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ویالو په کیندلو، د شاپو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشینونو څخه په کار اخیستلو، له سیمې سره سم د اصلاح شوو تخمونو په رواجولو، د کیمیاوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پیدا

کولو، د بوټو د ناروغيو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.

تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

د ډله ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

څرنگه کولای شو چې کرنیزې چارې
جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

؟	؟	؟	د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول	د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول	د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین الاتو څخه ګټه اخیستل
---	---	---	--	--	---

بېلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱- د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دی. $\frac{1}{5}$ برخه یې د کرنې وړده، وویاست

چې څومره ځمکه نه کرل کېږي؟

۲- د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳- سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

ستاسې په ځای کې څه ډول کرڼه کېږي. د خپلو لویانو په مرسته یې نومونه ترتیب او په ټولګي کې یې وویاست.

ديارلسم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې له ونډې اخیستلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شی.

ونډه	برخه
اوبیز	آبی
تانته	د جوار تنه
چاپیریال	محیط
چې	نخود

- ستاسې په سیمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
- زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
- بقول (حبوبات) یعنې څه؟ اوله هغې څخه څنگه گټه اخیستل کېږي؟

زموږ گران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول

غلې لري چې دلته یې د ځینو یادونه کوو:

• غنم: د غنمو اوږه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکیلوي. په دوه ډوله کرل

کېږي. یوې اوبیز او بل یې للمي.

الف- اوبیز غنم: په ټولیز ډول اوبیز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. یو ډول

یې په پسرلي کې او بل ډول یې په مني کې چې سیندونو، کاریزونو او چینو ته په نږدې ځمکو

کې کرل کېږي. وابنه (بوس) یې د څارویو خوراک او په ودانیو کې کارول کېږي.

ب: للمي غنم: للمي غنم زياتره د غرونو په لمنو او لږ اوبه لرونکو دښتو کې کرل کېږي.

• جوار: جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کې راځي. جوار زموږ د هېواد په زياترو سيمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنگه د هغوی له ټانټو، پاپو او دانو څخه د څارويو په خوراک کې گټه اخيستل کېږي.

• شولې يا وريجې: وريجې له غنمو څخه وروسته د لگښت له مخې زموږ د خلکو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجې او غټې وريجې.

• وريشي: په افغانستان کې د وريشو بيلابيل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. يو يې د انسانانو د خوراک او بل يې د څارويو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبياوو، چنو، ميو، نسکو، باغلي يا باقلي، مشنگو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې کرل کېږي. د دوی له ځينو ډولونو (لوبياوو، چنو، نسکو، ميو، باقلي او مشنگو) څخه خلک قطع تياروي. له شاخلو څخه د څارويو په خوراکه کې گټه اخيستل کېږي.

همدارنگه د هېواد په ځينو سيمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، گني او تيل لرونکي بوټي لکه: کونځلې، شپښم، زغر او داسي نورو کرنه رواج لري.

د ټولګې د ننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حېوالتو څخه د ګټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د درې نماینده هغه په ټولګې کې ووايي.

غڼم:

وریجې:

جوار:

لوبیا، چنې او می:

بېلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟
- ۲- د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.
- ۳- د بقول نوم واخلئ او وواياست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګې څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کېږي جوړ او سبا یې په ټولګې کې وواياست.

څوارلسم لوست

مېوې

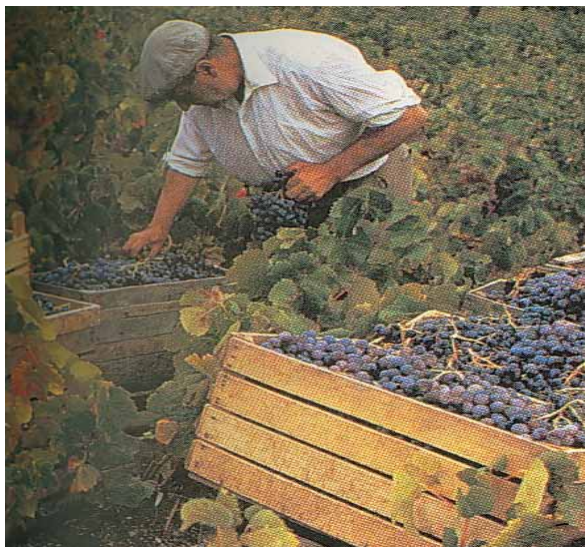
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

زیتون	ښون
کار پوهان	متخصصین
هغه ګټور مواد چې په مېوو او حیواناتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتیا لري.	وېتامين
په کار کې پوهه، بلدتیا، وړتیا.	مهارت

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتیا او مهارت پیدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخیستنې باندې وپوهیږي.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د ښوونو یا باغونو د حاصلاتو اندازه زیاتولی شو؟

د افغانستان او به او هوا د ښوالۍ یا باغوالۍ لپاره وړ دي. زموږ ډېر شمېر خلک د ښوالۍ په چارو کې لګيا دي. د ډول ډول مېوو باغونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر سترګو کېږي. مېوې د وېتامينونو سرچينه ده او له مهمو کرنيزو پيداوارو څخه شمېرل کېږي چې په کورنيو اړتياوو سر بيره يوه اندازه يې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

د افغانستان ځينې مېوې د يادولو وړ دي، لکه: انگور، منې، ناک، انار، آلو، آلبالو، شفتالو، آلبوخارا، گيلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اينځر، بنون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، ليمو، مالټې، سنترې، کينو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې ساری نه لري په هر کال کې يوه زياته برخه څه تازه او څه وچه بهرنيو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زياتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو کسانو نظريې دې په پام کې ونيول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشيندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بيخونه په يوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحیه پياوړې شي.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

د هرې ډلې استازی دې د خپلې ډلې نظريه: (څه ډول کولای شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کړي ته ورسو) له مشورې سره سم په ټولگي کې ولولي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

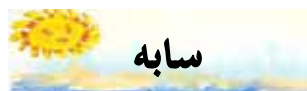
- ۱- کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟
- ۲- زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟
- ۳- کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟
- ۴- مېوې د څه شي سر چينه بلل شوې ده؟
- ۵- د ونو پيوندول څه گټه لري؟
- ۶- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو خلکو له نظريو او لارښوونو څخه کار اخيستل د بڼوالۍ په چارو کې څه گټه لري؟
- ۷- فکر وکړئ او ځواب ووايست: سوله د بڼوالۍ لپاره څه گټه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سيمه کې شته او سهار يې په ټولگي کې ووايست.

پنځلسم لوست

سابه

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	گټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټيپر	شلغم
پنبی	رواش
شپېشتي	رشقه

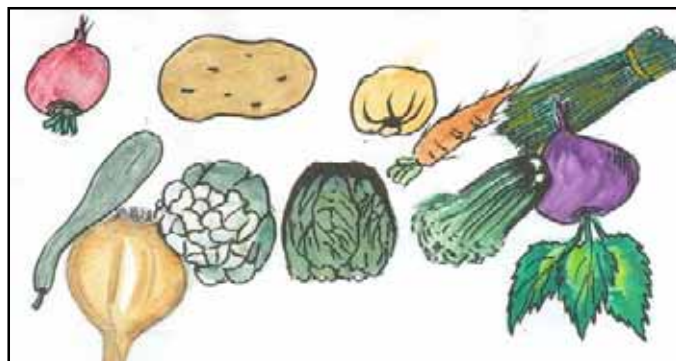
موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د گټې اخیستنې مهارت او وړتيا پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حياتي گټو سره مينه پيدا کړي.

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟

- د سبو حياتي او اقتصادي اهميت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچينه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځينې يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، گازرې، ټيپر، مولې، پياز، هوږه، کدو، بادرنګ، توری، کرم، گلبي، بېنډی، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځينې طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنی هوږه، پنبی، زنکی، ترخه، هېنجه، بارتنگ، سپغول، خاکشیر، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزگرانو له خوا کرل کېږي.

د يادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي او په عمومي توګه څارويو ته تازه او هم وچې (د بېدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخه نايټروجن اخلي او خاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مخکۀ راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقويه او پياوړې کوي.

موږ بايد هره ورځ د سبو زياتره برخه يا اومه او يا هم پاخه، وخورو. ځكه چې سابه د ويتامينونو سرچينه ده او زموږ د وجود د روغتيا او سلامتيا لپاره ډېر گټور دي.

په ټولگي کې
د ننه فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل گروپ (ډلې) نظر په ټولگي کې ووايي.

د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت

د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- سابه د څه شي سرچينه ده؟
- ۲- د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟
- ۳- کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟
- ۴- کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟
- ۵- طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولگي څخه د باندې فعاليت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کېږي، ترتیب او سباته یې په ټولگي کې ووايست.

شپاړسم لوست

څاروي

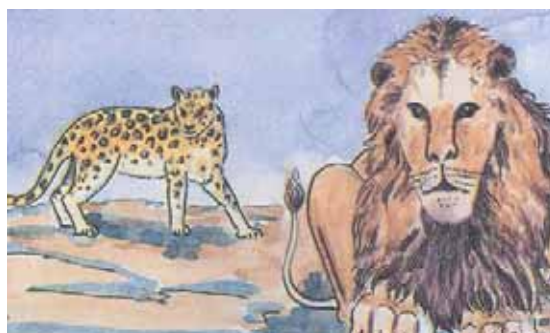
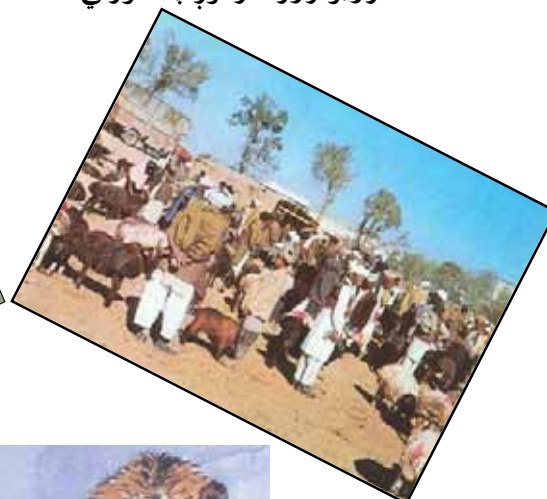
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

موز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	څاروي، ساکنين

موخې:

- زده کوونکي دې د څارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي څاروي له ډارونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بيل کړای شي
- زده کوونکي دې څاروي و نه څوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي څاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول ډارونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د څارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غربي ژوي او څاروي لري. اهلي څاروي: پسه، غوا، اوبښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

وحشي او غرنې ژوي پړانگ، زمري، لېوه، گوره خر، غرگاوه، هوسۍ، سورلنډۍ، گيدر، سويه، بيزو، شكون او داسې نور دي.

همدارنگه زموږ په هېواد كې كورني مرغان لكه: چرگان، هيلۍ، فيلمرغ، كوتره او په همدې ډول وحشي يا غرنې الوتونكي لكه زرك، دښتي مرغه، چوغكه، مړز، سيسۍ، كوتڼه، بلبل، طاوس، زانه، كارغه، بابنه، تپوس، توتي، باز، گربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد كې خلك له اهلي خاړويو څخه د كرنې په چارو لكه: يوې كولو، خپر كولو، د شيانو او بارونو په وړلو او راوړلو كې گټه اخلي او همدارنگه هغوى د نورو محصولاتو لكه: شيدو، كوچو، غوړيو، خيدكو (پوڅې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه يوازې د انسانانو لپاره يو اړين كار دى، بلكې د خاړويو لپاره هم گټوره ده، ځكه كه چېرې سوله نه وي، د خاړويو نسل هم مخ په كمېدو او وركيدو درومي.

په ټولگي كې
دنده فعاليت

زده كوونكي دې د ښوونكي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هكله دې يو له بله سره بحث وكړي. بيا دې د ټولگي استازي دخپلې ډلې نظر ټولگي ته وړاندې كړي.

د اهلي خاړويو اقتصادي ارزښت
د دارونكو خاړويو اقتصادي ارزښت

بېلگه ييزې پوښتنې:

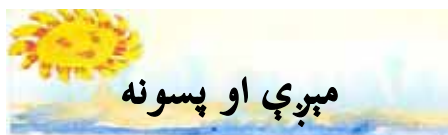
- ۱- ستاسې په سيمه كې څه ډول اهلي خاړوي روزل كېږي؟ نوم يې واخلي.
- ۲- ستاسې د سيمې په غرونو كې كوم ډول دارونكي خاړوي ژوند كوي؟
- ۳- د اهلي خاړويو د ډولونو نومونه واخلي؟
- ۴- د وحشي يا دارونكو خاړويو د ډولونو نومونه واخلي
- ۵- كورني او ساراني الوتونكي يو له بله سره څه توپير لري؟

له ټولگي څخه دباندې فعاليت:

د لويانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي خاړويو او ژويو لست چې ستاسې په سيمه كې پيدا كېږي، ترتيب او ټولگي ته يې وړاندې كړي.

اوولسم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغې	د وزو وېښتان
خیدک	د پښو یو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلې شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي ګټو سره مينه پيدا کړي.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنګ د څارويو په روزنه هم بوخت دي. خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توګه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سيمو ورشوګانوته ځانونه رسوي. عموماً د سيمه یيزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره ګي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي (کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي. د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداګرۍ لپاره ډېر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالي، تفر، جاکټونه، کمپلې، لاس ماغي، جرابې، او نور ټوکران جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادريږي.

- د قره قل پوستکي په سوداگرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد له ډېرو مهمو سوداگريزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه گټه اخيستل کېږي.
- د هغو له شيدو، مستو، کوچو، پيروي او خيدک څخه چې د ويتامينو، پروتينو اوداسې نورو غټه سرچينه ده، ډېره گټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لېږل کېږي.
-
-

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تيره بيا د هېواد په غرنیو سيمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شيدو او مستو څخه يې گټه اخيستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه بايد د حيواني کلينيکونو د موافقينو له مشورو او لارښوونو څخه گټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حيواني درمل د پسونو د روغتيا لپاره وکاروو او همدارنگه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

په ټولگي کې
دنده فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بيا دې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولگي کې ووايي.

د پسونو اقتصادي ارزښت
د پسونو خوراكي ارزښت

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- ډېر سم ځواب غوره کړئ.
- لېنیاټ چې د ویتامینونو سرچینه ده، عبارت دي له:
الف: کوچ، پنېر، پېروي.
ب: مستې، شیدې
ج: الف او ب دواړه سم دي.
د: هېڅ یو
- ۲- د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:
الف: د هغو له وړیو نه غالي، تفر او وړین توکران جوړېږي.
ب: د دوی له لېنیاټو څخه گټه اخیستل کېږي.
ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمگري) صنعت کې کار اخیستل کېږي.
د: ټول سم دي.
- ۳- کله چې پسونو ناروغه شي، څه باید وکړو؟
- ۴- څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولگي دباندي فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولگي کې وویاست.

اتلسم لوست

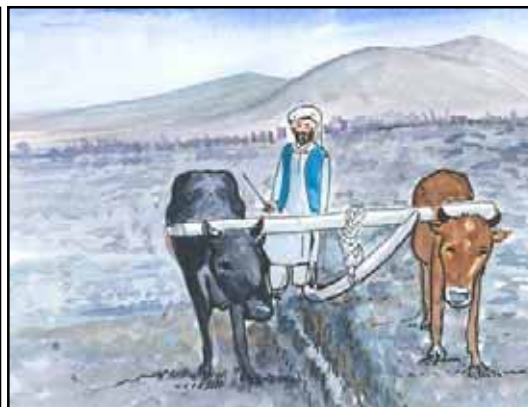
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

مندوه	د غویي د مغزي په پای کې لوړه برخه (کوهان)
سویل	جنوب
مېښه	گاومېښه
غوجل	د کورنیو څارویو د اوسیدو ځای

موخې:

- زده کوونکي دې د غواگانو او غوايانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهیږي.
- زده کوونکي دې له غواگانو څخه د گټې اخیستې سمې او معقولې لارې پیدا او تشخیص کړای شي.
- زده کوونکي دې د غواگانو له سمې روزنې اوبه نسل سره مینه پیدا کړي.

- د غواگانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- غواگانې او غوايي د هېواد په زیاترو ځایونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کېږي.
- ۱- د هغو د محصولاتو، لکه: غوښو، شیدو، مستو، کوچو، پوڅي، کورتو، شپږمبو او پوستکي په مقصد.
- ۲- د کرنې د ځمکو د یوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.
- غوايان او غواگانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سویل ختیځو او سویل لویدیځو سیمو کې روزل کېږي.
- مېښې او غږ گاو د هېواد په شمال ختیځ (پامیر) کې پیدا کېږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر گوټ کې روزنه مومي او ساتل کېږي.

غوا او غویي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله باید د هغو خوراک او غوجل ته زیاته پاملرنه وشي. یعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجل یې

هره ورځ پاكه شي. د امكان تر پولې پورې دې كوښښ وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. كله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو كلينيك ته يوړل شي.

په ټولگي كې
دنده فعاليت

د ښوونكي صاحب تر نظر لاندې دې زده كوونكي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هكله دې سره وغږيږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولگي كې بيان كړي.
د غوا او غويي ارزښت او اهميت په كورنۍ كې.
د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلگه ييزې پوښتنې:

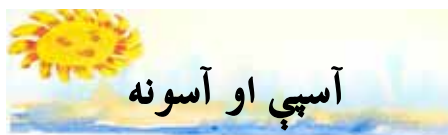
- ۱- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توري او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توري وليكي.
- د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. ()
- غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه: غوښې، شیدو، پیروي، پنیرو، مستو، کوچو او کروتو په خاطر ساتل کېږي. ()
- غوايان د کرنې د ځمکو د یوې کولو او بارونو د وړلو راولولو په خاطر ساتل کېږي. ()
- غزگاو د افغانستان په مرکزي سیمو کې ساتل کېږي. ()
- که چېرې د غوا او غويي د اوسیدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. ()
- د غوا او غوايانو د ناروغتیا په وخت کې باید حیواني کلینیکونو او تجربه لرونکو کسانو ته مراجعه وشي. ()
- ۲- مندوه لرونکې غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟
- ۳- غز گاو د هېواد په کومو سیمو کې روزل کېږي؟

د ټولگي د باندې فعاليت:

د غوا وو او غوايانو د اقتصادي ارزښت په هكله يو مطلب ترتيب او په ټولگي كې يې ووايست.

نولسم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تيزي
وزلوبه	بزکشي
خانگړنې	خصوصيات

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپېژني.

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟

- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخیستل کېده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ. زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېږي.

دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاری): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاوخوا کې پیدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلی لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخویي لږه ده. ملا، خېټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلی، وزلوبې، ګاډۍ او نېزه بازی کې کار اخیستل کېږي. هغه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټټو (یابو) په نامه یادېږي.

آسونوته بايد خواره په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځای يې بايد پاک وي. همدارنگه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څارويو له ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) ته همېشه پاملرنه وشي.

په ټولگي کې
دنده فعالیت

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.

- لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانگړتیاوو په هکله
- دویمه ډله دې د مزاری آسونو د جنس او ځانگړتیاوو په باره کې
- دریمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانگړتیاوو په باره کې

بېلگه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اودغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

- ۱- د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).
- ۲- د سمنگانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل نني ولایتونه یې د ترکستان په نامه یادول(ص).

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. ()
- مزاری جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. ()
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او گاډۍ کې کار اخیستل کېږي. ()
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. ()
- (نیزه بازی) څانگې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. ()
- فکر وکړئ او سم ځواب ووايئ.
- د آس اخور ولې جگ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه گټه اخیستنه د آسونو په ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او سباته یې په ټولگي کې ولولئ.

شلم لوست

اوبنې او اوبنان

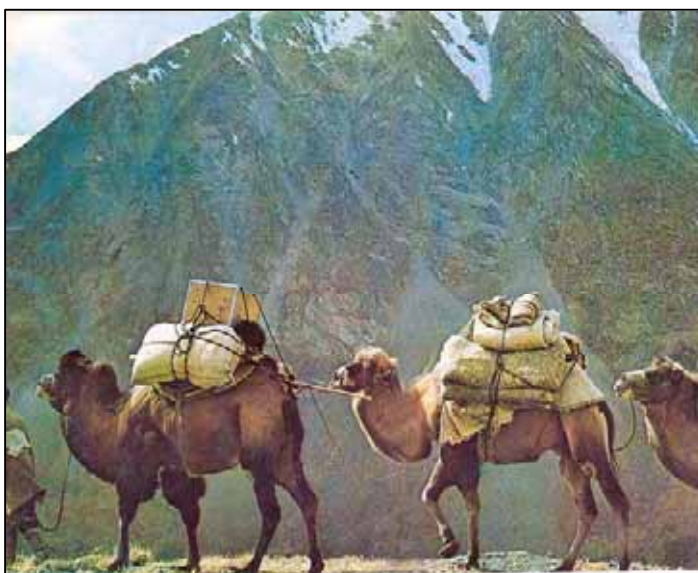
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چاپک	تیز ، چټک
مقاومت	ټينگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبنانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د اوبنانو د ښه ساتلو مهارت پیدا کړي شي.

- د افغانستان په کومو سیمو کې اوبنان زیات ساتل کېږي؟
- له اوبنانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

اوبنان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کيدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوبنان موجود دي. يو يې د مندو او بل يې دوه مندوه لري. يو مندلرونکي اوبنان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پياوړي دي او زیات کار ترې اخيستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوبنان د بلخي (بختي) په نامه هم يادوي او د يومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي. څرنگه چې اوبنان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زيات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته يې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چين او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د ورينېمو له مشهورې لارې څخه تېریدل او له اوبنانو څخه به يې کار اخيسته. نن ورځ د عصري نقلیه وسايلو د زياتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او يوازې کوچيان د خپلو بارونو د وړو

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم یې له وړیو، پوستکي او غوښو څخه گټه اخیستل کېږي. د اوبسانو د ښه نسل د ډېریدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارویو د کلینیکونو د ډاکترانو د نظریو او مشورو څخه گټه واخلو.

په ټولگي کې
دنده فعالیت

د افغانستان په کومو سیمو کې د اوبسانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې یو تر بله سره مشوره وکړي. بیا دې د هرې ډلې مشر د خپل گروپ نظر نوروته واوروي. نور دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلگه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

- په افغانستان کې ډوله اوبسان او شته.
- په افغانستان کې اوبسان د په خاطر ساتل کېږي.
- دوه مندوه لرونکي اوبن ته وايي.
- اوبن د او د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوبن له او څخه گټه اخیستل کېږي.
- کله چې اوبن ناروغ شي نو د څارویو کلینک ته یې یوسو.
- زیاتوالي د اوبسانو ارزښت کم کړيږي.
- کوچیان له څخه د خپلو له یو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د ورېښمو د مشهورې لاري څخه وړل او راوړل، په هغه کې د کار اخیستل کیده.

د ټولگي د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د اوبن د ارزښت په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

یوویشتم لوست

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون، پیدا کول

موخې:

- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه یو له بله څخه بیل کړي شي.

- لاسي صنايع يعنې څه؟

- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

- سوله د لاسي صنايعو په پرمختګ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپنسيو او بدلو صنعت، د ګنډې صنعت، د وړۍ او بدلو صنعت، د څرمن ګنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کېږي.

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څرمن، وړۍ، وربنم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د او بدلو بېلا بېل ډولونه لکه: (نڅي، پشمي، وريبنمين منسوجات) (غالي، تفر، شطرنجې، لنگې، پوزي، ليمڅي) او بدل او داسي نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچې لاسي صنايعو پر مختګ ونه کړ، بلکې مخ په کميدو شول. له دې کبله په هېواد کې د هميشنۍ سولې ټينګښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختګ لاره پرانيږي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

په ټولگي کې
دښه فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي د لاندې موضوعگانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازي د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي. لاسي صنايع او د هغوی ارزښت. د لاسي صنايعو په پر مختگ باندې د سولې اغېز او گټې.

بېلگه ييزې پوښتنې:

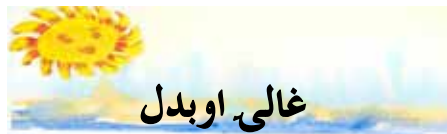
- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.
- د سپکو صنايعو زياتره برخه د خلکو د اړتيا وو د لرې کولو لپاره لگول کيږي. ()
- سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري. ()
- زموږ په هېواد کې د سپنسينو، وړيو، ورينمنو او غاليو اوبدل رواج لري. ()
- د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد د خاړويو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. ()
- د لاسي صنايعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پياوړي او ښه کوي. ()

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ستاسې د اوسيدو په ځاي کې کوم ډول لاسي صنايع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته وليکئ او سباته يې په ټولگي کې ولولئ.

دوه ويستم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

نړیوال	جهاني ، بین المللي
ډیزاین	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداگریز	تجارتی

موخې:

- زده کوونکي دې د غالېو او غالی اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنایعو له پراختیا سره مینه پیدا کړي.

- د غالی اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
 - د لاسي صنایعو پر مختګ په کورني اقتصاد کې څه اهمیت لري؟
 - د غالی اوبدلو د صنعت پراختیا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟
- د غالی اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له میلاد څخه د منځه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالی معمولاً د هغې سیمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، یادېږي. لکه: آقچه یي، دولت آبادي، کندوزي، مروزي یا موري، قزل ایلاقي، بلوخي او داسې نور.

افغاني غالی پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅېږي، په بهرنیو هېوادونو لکه، اروپايي او امریکايي هېوادونو کې هم زیات شمېر اخیستونکي لري.

افغاني غالی د جنسیت، پایښت، رنگ او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه یې بیه لوړېږي. د غالی اوبدلو پر صنعت سربېره، د تېغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زیاترو سیمو کې رواج لري. قاقمه د تېغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

که چېرې موږ هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کور یا د غالي اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالي اوبدلو کسب زده کړو، بلکې له وزگارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لگښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

په ټولګي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازي د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالېو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

- تس ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.
- ۱- د غالي اوبدلو صنعت آن مخکې له..... زموږ په هېواد کې رواج درلود.
- ۲- غالي په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې..... په نوم یادېږي.
- ۳- افغاني غالي سربیره پر دې چې..... خرڅېږي، له هېواد څخه بهر..... او..... ته صادريږي او هلته خرڅېږي.
- ۴- افغاني غالي د.....،.....،..... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.
- ۵- رنگ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالي په جنسیت کې څه اهمیت لري؟
- ۶- په افغانستان کې څو ډوله غالي شته دی، د هغوی نومونه واخلي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالي اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سبانه یې په ټولګي کې ولولئ.

دروېشتم لوست

له نورو لغونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

لوموني	لگام، قيزه
کونښي	هغه شيان چې په پنبو کوي يې، پاپوش
کارځای	دستگاه، کارخانه، د کار کولو ځای
خير	غور، دقت

موخه:

- زده کوونکي دې له چمياري سره آشنا شي.

- چمياري يعني څه؟

- د چمياري وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمياري او بوټ گنډل د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چميارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زين، تانگ، د رکاب پټه، لوموني او مهار(قيزه) او د خپلو ځانونو او نورو خلکو لپاره کونښي جوړولي.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جميرونه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت توليدات زياتره په لويو او کوچنيو کارځايونو کې تر سره کېږي او تر يوې اندازې پورې د خلکو اړتياوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه يوازې د کورنيو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زياته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتيا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچني او يا لوی کار ځای کې کار وکړو، د يوې مودې له تيريدو څخه وروسته به نه يوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسيله به وکړای شو چې له يوې خوا خپل کار منځته بوزو او له بلې خوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پياوړتيا کې پراخه ونډه واخلو.

په ټولگي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږېږي او نور دې په څیر سره غوږ ورته ونیسي.

د چمپاری اقتصادي ارزښت

بیلگه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱- چمپاري دروند صنعت دي. ()

۲- د بوټ گنډلو او څرمنیزو چمپرونو گنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زیات ارزښت نه لري. ()

۳- د بوټ گنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وگړو اړتیاوې تر سره شي. ()

– فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴- د بوټ گنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵- که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ گنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولگي څخه دباندي فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځایونو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمپاری په چارو بوخت دي او سباته یې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

خلرویشتم لوست

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

غاره	ورمير، دلته د ټټر په مانا ده
گراف	د خامک يو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماینده، هڅيت.
پایله	نتیجه

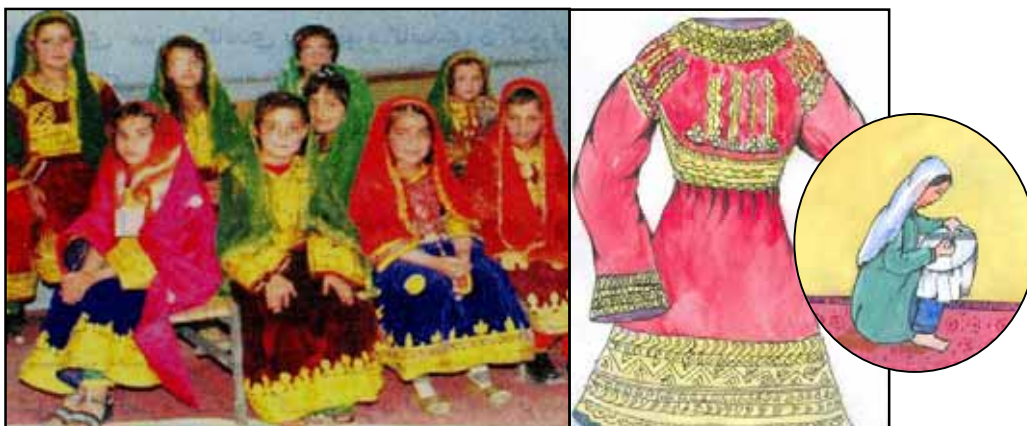
موخې:

- زده کوونکي دې له لاسي صنايعو او خامک گنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک گنډنې جلا جلا ډولونه بیل کړای شي.
- زده کوونکي دې د ستن گنډنې له صنعت سره مینه پیدا کړي.

- خامک گنډنه يعني څه؟

- د خامک گنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک گنډنه د ستن گنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زیاتره کورنیو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندي زیات اخیستونکي لري.

دغه صنعت بیل بیل ډولونه لري چې له خولۍ گنډنې، غاړې (ټټر) گنډنې، دستمال گنډنې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاني (هشت برگ)، پسته گل او نورو په شکل گنډل کېږي.

د ستن گنډنې ځینې توکي لکه غاړه، بنځینه ټيکري او نارینه خادرونه، د پرتاگه پایڅې د میز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس گنډل کېږي، د گل گنډنې د ماشین په واسطه هم گنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دواړو کې خرڅیږي. پر خامک گنډنې سر بیره چرمه گنډنه او گراف گنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لري. په چرمو گنډنې کمیښونه چې زموږ د هېواد د بنځو او نارینه وو له خوا گنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زیات اخیستونکي لري.

په ټولگي کې
د ننه فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

په کورنیو کې د ستن گنلنې ارزښت
په ټولنه کې د ستن گنلنې اقتصادي ارزښت

بېلگه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ
- ۱- د ستن گنلنې او خامک گنلنې صنعت زموږ د ټولنې په زیاترو کورنیو کې رواج لري. ()
- ۲- زموږ د هېواد زیاتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک گنلنې جوړې شوي غاړې (پټرونه) آغوندي. ()
- ۳- د خامک گنلنې بیل بیل ډولونه سر بهر پرې چې په هېواد کې دننه ترینه خلک گټه اخلي، بهرته هم صادريږي. ()
- ۴- د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک گنلنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زیات رواج لري. ()
- ۵- په جرمه جوړ شوي کمیسونه زیاتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ()
- له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.
- ۶- که چېرې زموږ د هېواد د خامک گنلنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پایله به یې څه وي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سیمه کې څه ډول لاسي گنلنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نومونه ترتیب کړي او په ټولگي کې یې ووايست.

پنځه ويشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې

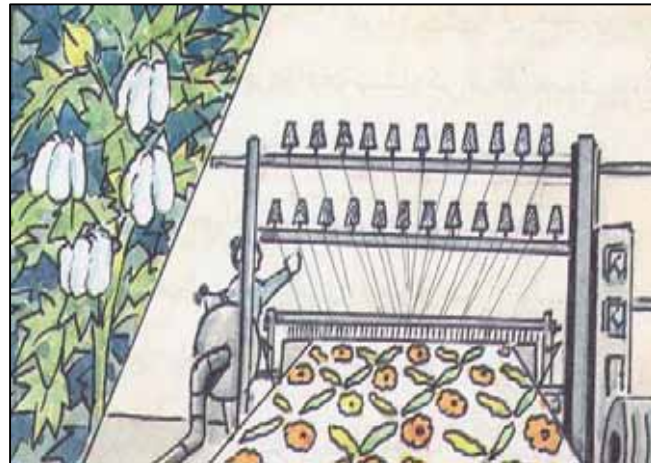
موخې:

- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابريکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه يو له بله څخه بيل کړاي شي.

- زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زيات پرمختگ کړی دی؟
- زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې کومې دي؟
- ټوکړ اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

تېل	تحميلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپنسين، وړين، سونډي او وريبنمين ټوکړان، غالي، تغرونه، شطرنجی، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غاليو او تغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زيات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکړانو اوبدلو صنعت د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تېل شوې جگړې څخه د مخه زيات توليدات درلودل، خو په دې دوو وروستيو لسيزو کې په تېه ودرید.

د سولې او هوساينې په منځته راتگ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بيا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې د بگراميو نساجۍ فابريکه، د گلپهار د نساجۍ فابريکه، د پلخمرې او جبل السراج د نساجۍ فابريکې، د کندهار د وړيو اوبدلو فابريکه، د

پلخمري د وړيو اوبدلو فابريکه او د خرڅي پله د وړيو اوبدلو فابريکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د گلبهار او بگراميو د نساجي له فابريکو څخه يادونه وکړو.

د بگراميو نساجي فابريکه:

د بگراميو د نساجي فابريکه د بگراميو د ولسوالۍ په سيمه کې پرته ده. په ۱۳۴۶ لمريز کال کې يې د چين د هېواد په مرسته د (۷۲۰) مليونو افغانيو په پانگې په کار پيل وکړ چې څلور توليدي برخې، لکه نختايي، اوبدل، رنگول او تخنيک يې درلودې.

په دې فابريکه کې (۴۶۰۰) کسه کارگران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال يې يوه اندازه د يادونې وړ توليدات درلودل. اوس د جگړو له امله له فعاليت څخه لويديلي ده او زياتره ماشينونه يې وران، ويجاړ او يا هم لوټ شوي دي.

د گلبهار نساجي فابريکه:

ددې فابريکې د جوړېدو کار په ۱۳۴۲ لمريز کال کې پيل شو. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې يې د ۶,۶ مليونو افغانيو په پانگه په فعاليت پيل وکړ. د اتوماتيک اوبدلو څانگې يې درلودې او د رنگولو په وسايلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابريکې د سپنسينو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتيا وړ کمپلې هم توليدولې.

په ټولگي کې
ډله ئيز فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره يوه ډله دې د نساجي د توليداتو د پرمختگ او نه پرمختگ په هکله يوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱. د بگراميو د نساجي فابريکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟
۲. د بگراميو د فابريکې توليدي څانگې څو وې؟ د هرې يوې نوم واخلي.
۳. د گلبهار فابريکه په سپنسينو ټوکرانو سربېره نور کوم شيان توليدوي؟

شپږویشتم لوست

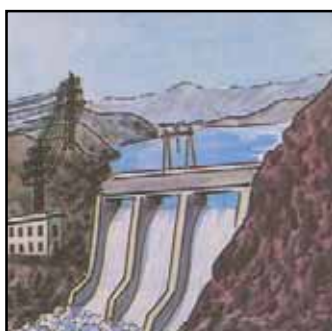
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنه، د لومړنیو معلوماتو راغونډول

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنایي.
- زده کوونکي دې د برېښنا له وسایلو څخه سمه ګټه واخیستلای شي.

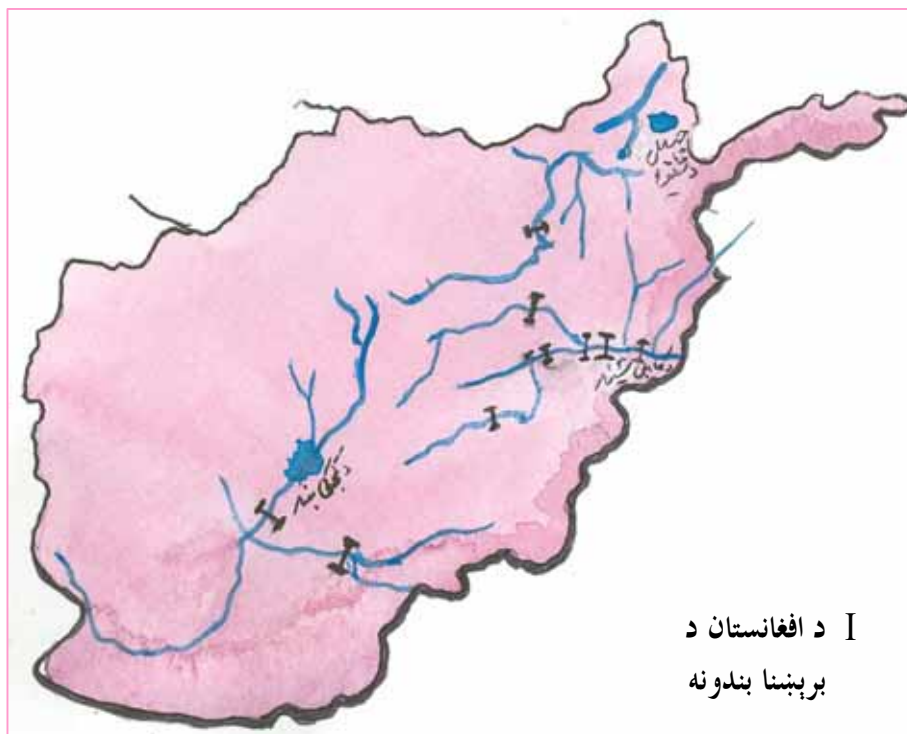
- زمور په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخیستل شوه؟
- سیندونه د برېښنا په تولید کې څه رول لري؟
- آیا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د تولید د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه تولیدیږي د لومړي ځل لپاره زمور په هېواد کې د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخیستل شو چې د کوچنۍ دایمنو په واسطه تولیدیده او د څو څراغونو د روښانولو ظرفیت یې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د تولید کوچني ماشینونه په کابل، ننگرهار او پغمان کې په کار ولویدل.

اوبیزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه تولیدیږي. په افغانستان کې کله چې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د تولید لپاره سروې او پلټنې پیل شوي. افغانستان له جغرافیایي پلوه یو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سیندونو موجودیت یې د برېښنا په تولید کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې موږ دلته د برېښنا د تولید هره فابریکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

- ۱- زموږ په هېواد کې د اوبيزي برېښنا لومړنۍ فابريکه د جبل السراج فابريکه ده چې په ۱۲۹۳ لمريز کال کې د انگليسي کارپوهانو په مرسته د سالنگ د سيند دپاسه سروې او نقشه يې واخيستل شوه. دغې دستگاه لومړی د کابل ښار او بيا وروسته د جبل السراج او چاريکار ښارونه روښانول. اوس يوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولايت گټه اخلي.
- ۲- د پلخمرې د برېښنا د توليد دستگاه: دغه دستگاه د کندوز د سيند دپاسه جوړه شوی ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمرې د سمنټو په فابريکې، د بغلان د قند جوړولو په فابريکې او د پلخمرې د سيلو په فعالولو کې کار اخيستل کيده.
- ۳- د وردگو د چک د برېښنا د توليد بند: دغه دستگاه درې توربينونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخيستل کيده.
- ۴- د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د توليد دستگاهې: د برېښنا د توليد دغه دستگاهې د کابل د سيند د پاسه جوړې شوی دي چې د ماهيپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخيستل کېږي.
- ۵- د کجکي د برېښنا د توليد بند: زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سويل لويديځ کې د هلمند د سيند دپاسه جوړ شوي دي. د برېښنا له انرژۍ څخه يې گاونډي ولايتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سيمې گټه اخلي.

په ټولگي کې
ډله ئيز فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي.

لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاريخچې په هکله او دويمه ډله دې په هېواد کې د برېښنا د توليد د پام وړ دستگاؤو په هکله يو له بله سره خبرې اترې وکړي او بيا دې د دواړو ډلو استازي د خپلو ډلو نظر په ټولگي کې ولولي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- د امير عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخيستل کيده او که له اوبيزې برېښنا څخه؟
- ۲- د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سيند دپاسه واخيستل شوه؟
- ۳- د پلخمرې د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو گټه اخيسته؟
- ۴- د ماهير، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سيمو کې پراته دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په گټې اخيستې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعيت په نښه او سبا دې په ټولگي کې نوروته وښيي.

اووه ویشتم لوست

موخه:

– زده کوونکي دې د سیمنتو جوړولو له فابریکو سره اشنا شي.

۱- له سیمنتو څخه په څه شي کې کار اخلو؟

۲- زموږ په هېواد کې د سیمنتو جوړولو څو فابریکې موجودې دي؟

له سیمنتو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځیو، پلونو او نورو ودانیو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تر یوې اندازې پورې وده کړې ده او سیمنت یې ښه جنسیت لري.

د سیمنت جوړولو ډېره ستره فابریکه، د غوري د سیمنتو فابریکه ده چې په ۱۳۲۲ لمريز کال کې د چک او سلواک په تخنیکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد په ساختماني چارو کې یې زیات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج د سیمنتو جوړولو فابریکې په ۱۳۳۷ لمريز کال کې په فعالیت پیل وکړ د دې فابریکې کلنۍ تولید (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زیاتیدونکې اړتیا له امله د سیمنت جوړولو فابریکو په هرات او کندهار کې هم په تولید پیل وکړ.

په ټولگي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هر ډله دې په دې هکله چې له سیمنتو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولگيوالوته څرگند کړي.

بېلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- د غوري د سیمنتو فابریکه په کوم کال کې جوړه شوه؟
- ۲- د غوري د سیمنتو فابریکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟
- ۳- د افغانستان سیمنټ څه ډول جنسیت لري؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنتو څخه څه کار اخیستل کېدای شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

اته ویشتم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنايعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهيږي.
- زده کوونکي دې د فلزي توليداتو مختلف ډولونه يو له بله څخه بيل کړي شي.

۱- آیا کولای شئ ووايست چې څو ډوله فلزات پيدا کېږي؟

۲- له کوم ډول فلزي وسايلو څخه کار اخلي؟

۳- زموږ په هېواد کې فلزي وسايل چېرې جوړېږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

لرغونی	سابقه
آهنگر	پښ
را ایستل	استخراج
حاصلول، لاسته راوړل	استحصال

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنيو دستگاؤو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اړه، تیشه، لور، خټک، يوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختو څخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرگيو او تيلو د بخاريو بيل بيل ډولونه جوړول.

مسگرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولو مختلف ديگونه جوړول په دې توگه د وخت په تیریدو سره دغه صنعت له کوچنیو دستگاوو څخه لویو دستگاوو ته پر مخکښ وکړ. په دې ترتیب ویلی شو چې فلزي صنایع د فلزاتو د را ایستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنگه فلزي صنایع: د رنگه فلزاتو له استحصال، بډای کولو او ویلي کولو څخه لکه: مس، قلعي، سرب، نکل، المونیم، منگیز، سره زر، سپین زر او داسې نور له رنگه فلزاتو څخه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د گانو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. د فلزي تولیداتو د لویو دستگاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنگلک د فابریکې یادونه وکړو.

د جنگلک کارخانې:

د جنگلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعیت لري. په ۱۳۴۹ لمریز کال کې د روسیې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنیکي مرسته بشپړې شوې دي. دوی تولیدي برخې لري.

یوه یې د فلزي سامان آلاتو لکه: د مېز، چوکۍ، چپرکت، لاسي کراچۍ، میخ، فلزي دروازې او الماری، د موټرو پرزې، سیخ گول او داسې نورو د تولید خانگه او بله خانگه یې د ترکانۍ خانگه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. یوه ډله دې په هېواد کې د شخصي فلزي صنایعو په اړوند او بله ډله دې د جنگلک د کارخانو په هکله سره وغږېږي او بیا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولگي کې څرگند کړي.

بېلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- پښان پخپلو فلزي دستگاوو کې کوم ډول فلزي شيان جوړوي؟
- ۲- رنگه فلزات له کومو شيانو څخه عبارت دي؟ نومونه یې واخلې.
- ۳- حلبی جوړوونکي د اوسپنې له تختو څخه کوم شيان جوړوي؟
- ۴- د جنگلک کارخانې کوم شيان تولیدوي؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت:

د فلز په هکله د لویانو په مرسته یو مطلب ولیکۍ.

نهه ویشتم لوست

زمونږ په هېواد کې حجاري او ترکاني

موخې:

- د لرگيو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنایي
- د حجاري له صنعت سره د زده کوونکو اشنایي

۱- له لرگيو څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

۲- حکاکان او کاني جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه څه ډول شيان جوړوي؟

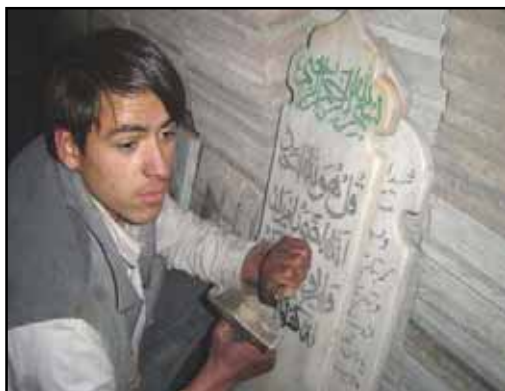
له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرين صنعت، يعني له تيري څخه د شيانو جوړولو صنعت
حجر	تېره ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې ليکل کوي
موبل او فرنيچر	ميز، چوکۍ ، کوچ، الماری، فرش و ظرف او نور

د لرگيو صنعت له پخوا څخه زمونږ په هېواد کې دود و. ترکانانو به له لرگيو څخه دروازې، کړکۍ، يوې، ميزونه، چوکۍ، الماری او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرگيو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او ميزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سيلانيانو پام يې ځانته وراړلولو. د لرگيو صنعت او له هغې څخه گټې اخيستنې ورو ورو پر مختگ وکړ تر هغو چې د ترکاني کوچنۍ دستگاوي په لويو فابريکو واوښتې. د افغان ترکاني فابريکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابريکه په هېواد کې د لرگيو يوازېنۍ فابريکه ده چې د سيمې په کچه د ايران او پاکستان له دولتونو سره د لرگيو د صنعت په توليد کې سيالي کولی شي. دغه فابريکه د توليد، ترميم او روزنې برخې لري چې د رنگمالۍ، کيندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعاليت بوختې دي. توليدات يې د هېوادوالو د اړتيا وړ د موبل او فرنيچر مختلفو ډولونو، الماريو، دروازو او کړکيو څخه عبارت دي.

د حجاری-صنعت هم د ترکانی د صنعت په څېر د پخوا راهیسې زموږ په هېواد کې رواج لري. د مرمر او رخام له ډبرو څخه د هېواد تکړه ډبرې توږونکي د کورونو او نورو تعمیرونو لپاره ښکلي ډبرې او همدارنگه د لوښو مختلف ډولونه، لکه: سگرت دانی، گلدانی، د ډبرو پیالې، میزونه او داسې نور شیان جوړوي.

اووه رنگه ډبره چې د (سنگ هفت قلم) په نامه یادېږي او د هرات په ولایت کې د خواجه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړی هنري او تاریخي ارزښت لري.

په ټولګي کې
ډله نيز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګیو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجاری-دصنعت په اړوند یو له بله سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیالوته ووايي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- د هغو شیانو نومونه واخلي چې ترکانان یې له لرګیو څخه جوړوي؟
- ۲- زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګیو صنعت ډېر شهرت لري؟
- ۳- ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نومونه یې واخلي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو نومونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګیو څخه جوړېږي او په ټولګي کې دې ولولي.

دېرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

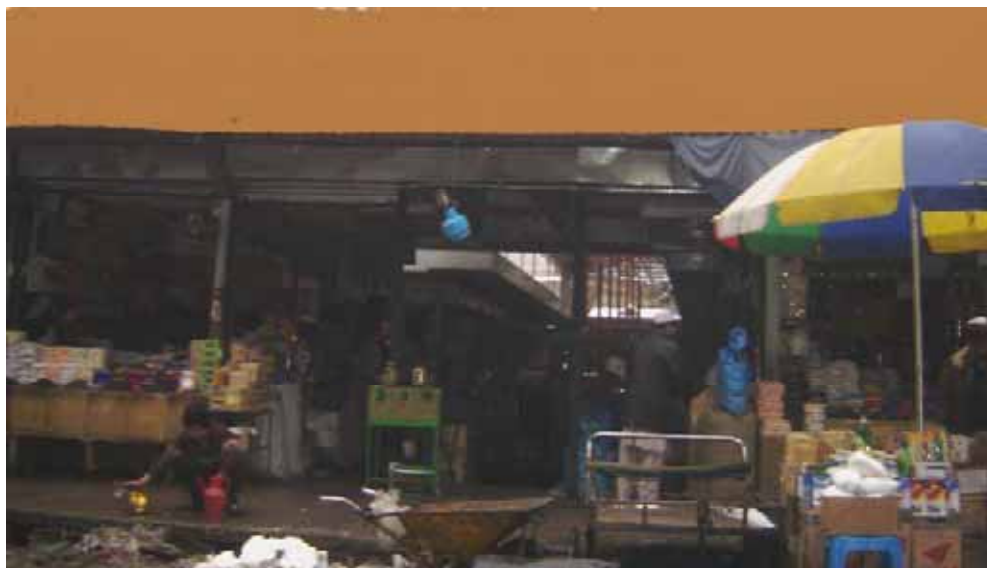
له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرنې	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تراو	ارتباط
مارکيټ	بازار

موخې:

- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کونکو آشنایي
- زده کونکي دې د سوداګرۍ بېلابېلې لارې چارې زده کړي.

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په یوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکیلوي؟

انسانان د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شيان نورو ته وړاندې کړي او په بدل کې یې د خپلې اړتیا وړ شيان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتیاوې او د هغوی اړتیاوو چمتو کولو او غوښتنو ته سوداګري ویل کېږي. سوداګري په دوه ډوله ده.

۱- کورنۍ سوداګري ۲- بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد بنسټيزي او پر مختګ د هغه هېواد په پیداوار او د تولید د اندازې په زیاتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د یو هېواد د پیداوارو د لېږلو اندازه زیاته وي په هماغه اندازه بهرنۍ پیسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پیاوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پیسو ارزښت لوړېږي.

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیا هم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مارکیتونو سره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، له دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالی او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زموږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیز اروپايي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمي اروپايي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

په ټولګي کې

کار او فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.
- ۱- د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. ()
- ۲- سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیتونو سره تړاو لري. ()
- ۳- د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. ()
- ۴- د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. ()

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

يودېرشم لوست

کورنی سوداګري

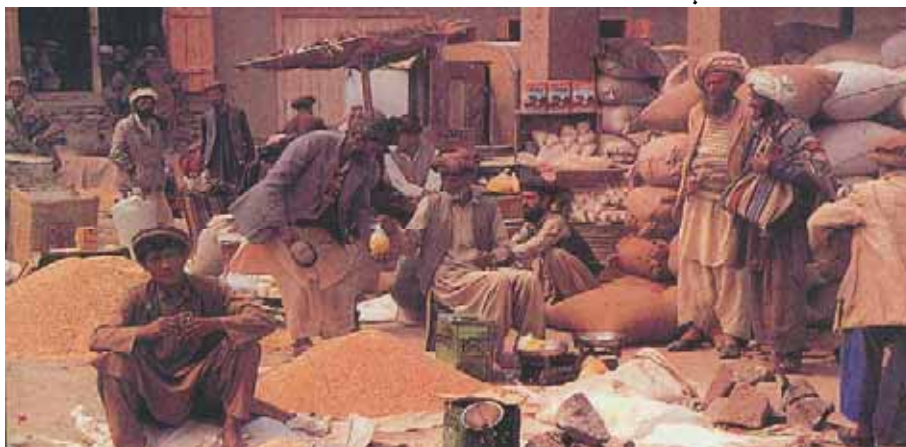
له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شيان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يې په مخ واخيستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيړودل	اخيستل، رانيول

موخې:

- زده کوونکي دې له کورنۍ سوداګري سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه يو له بل څخه جلا، جلا وليکي.

- کورنۍ سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

کورنۍ سوداګري د هېواد د اقتصادي فعاليتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنيو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پيدا کيدو لپاره د آزادې پانګې اچونې زمينه برابروي چې د پيداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختګ او غوړيدا کې ښه اغېز لري.

کورنۍ سوداګري نه يوازې ښارونه يو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبيلو او خلکو تر منځ ټولنيزو، فرهنگي، اقتصادي او سياسي اړيکو ته پراختيا ورکوي. کوچني سوداګر له کليو څخه کوچنيو ښارونو او کله هم د هېواد لويو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې يې له لويو ښارونو څخه کوچنيو ښارونو، ولسواليو او لرې پرتو کليو ته د خلکو د اړتيا وړ شيان وړي. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتياوې

پوره کوي. دغه سوداگر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پيداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې يې د اړتيا وړ شيان خپلو اړوندو سيمو ته وړي. زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جگړې د سوداگرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالې او منځ مهالې اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره په هېواد کې سوداګري بيا له سره وغوړېده او د آزاد بازار لپاره يې زمينه برابره کړه.

په ټولګي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر یو دې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږېږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- کورنۍ سوداګري د ښارونو او کلیو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بیان یې کړئ.

۲- کورني سوداګر کوم توکي د کلیو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

۳- ستاسې په سیمه کې کوم شيان پلورل او پیرودل کېږي؟ د هر یو نوم واخلې؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستيو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شي.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توكي	مواد، شيان
ذهن	زيركي، خوره، خړه
وده	نمو، انكشاف

موخې:

- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاریخچې سره آشنا شي.

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاریخچې په هکله څومره پوهېږئ؟
- سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړیکو په برخه کې څه اهمیت لري؟
- وروستیو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسیا او اروپا د لویو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چین څخه به ورېښمېن او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني یونان او روم خاورې ته او له همدغو ځایونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسیایي هېوادونو ته وړل کېدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه لیکه د ورېښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سینو او تاریخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنگه چې په افغانستان کې صنعتي پیداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتیا وړ شيان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له یو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړي دي. که څه هم له کورنیو جګړو د منځه په هېواد کې یو شمېر فابریکې وې، خو له بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پرله پسې

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پيداوار چې زموږ د بهرنۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي. له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد ته راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پریکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پرمختګ او غوړیدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداګرۍ ته له سره وده او سمون ورکړي.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.

د سوداګرۍ د تاریخچې

له جګړو څخه د منځه سوداګرۍ

له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟
- ۲- د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟
- ۳- څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟
- ۴- د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پریکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهرکار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي.

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

بيل	جلا
زنگی	زنگی
درآمد	عایدات
سرچینه	منبع

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي یو له بله څخه جلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پیاوړتیا سره مینه پیدا کړي.

- آیا پوهېږئ چې صادرات څه ته ویل کېږي؟
- آیا پوهېږئ چې واردات څه مفهوم لري؟
- آیا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخیستی شئ؟

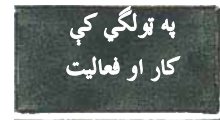

که چېرې په یو هېواد کې کرنیز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پیداوار په زیاته اندازه تولید او تر لاسه شي د دغو توکو زیاته برخه بهر ته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لېږلو ته صادرات ویل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بوټي لکه (زنگی)، هینجه، خوږه ولي، وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالی او داسې نور.

هرکله چې د یو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پیداوار د هغه هېواد د خلکو اړتیاوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړ کېږي چې د اړتیا وړشيان له بهر څخه وارد کړي. له بهر څخه د اړتیا وړ د دغو شیانو راوړو ته واردات ویل کېږي.

- ۳- د سپين بولدک بندر، د کندهار په ولايت کې
۴- د اسلام قلعه او تورغنلوی- بندرونه، د هرات په ولايت کې
۵- شیر خان بندر، د کندوز په ولايت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعگانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

صادرات:

واردات:

بیلگه ییزې پوښتنې:

- د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.
- ۱- د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. ()
- ۲- هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وايي. ()
- ۳- هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. ()
- ۴- زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د برېښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. ()
- ۵- د حیرتان بندر د بدخشان په ولايت کې پروت دی. ()

له ټولگي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولگي کې دې ووايي.

۴- د استوگنې چاپېريال او طبيعي سرچېنې

څلور دېرشم لوست

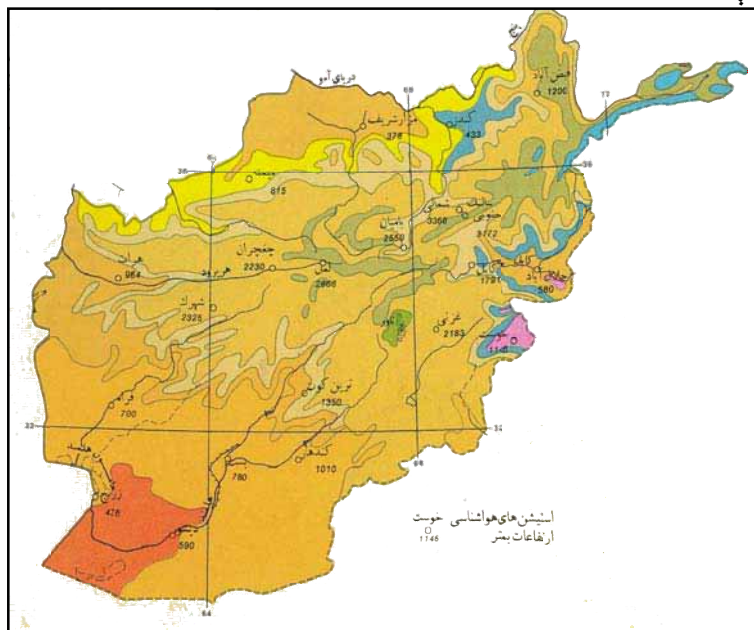
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

پاينښت	دوام
توپير	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

موخې:

- د افغانستان له اقليم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مخ د اقليم له پلوه د هېواد بېلابېلې سيمې يوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

- اقليم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د يو هېواد پر اقليم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوگنې د ځای اوبه او هوا څنگه دي؟

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پاينښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خورئ يې، هغه اوبه چې څښئ يې، هغه کالي چې د اقليم له بدلون سره سم يې د ځان د ساتلو لپاره اغوندئ، هغه کور چې ژوند په کې کوئ، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پاينښت لپاره يې سرته رسوئ، ټول د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوئ.

زمونډ هېواد په معتدله شمالي سيمه کې پروت دی. اقليم يې په بيلابيلو برخو کې له سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونو د لوړوالي او ټيټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لگيږي، يو له بله څخه توپير لري. ځينې ښارونه يې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټيټو او لږو لوړو سيمو کې پراته دي، په اوږي کې يې اقليم تود او په ژمي يې هوا وچه او بې واورې وي. په داسي حال کې چې د باميان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوږي کې يې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقليم د اغېزو په هکله يو له بله سره خبرې وکړي او بيا دې نورو ټولگيوالوته ووايي.

بيلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- زمونډ هېواد افغانستان په کومه اقليمي سيمه کې پروت دی؟
- ۲- د ځينو سيمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بيان يې کړئ.
- ۳- افغانستان کوم ډول اقليم لري؟ څرنگوالی يې ووايست.

له ټولگي څخه بهر کار او فعاليت:

زده کونکي دې په دې هکله چې په دې وروستيو کلونو کې ولې وچکالي زمونډ په هېواد کې رامنځته شوه، يو مطلب وليکي او په ټولگي کې دې ولولي.

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

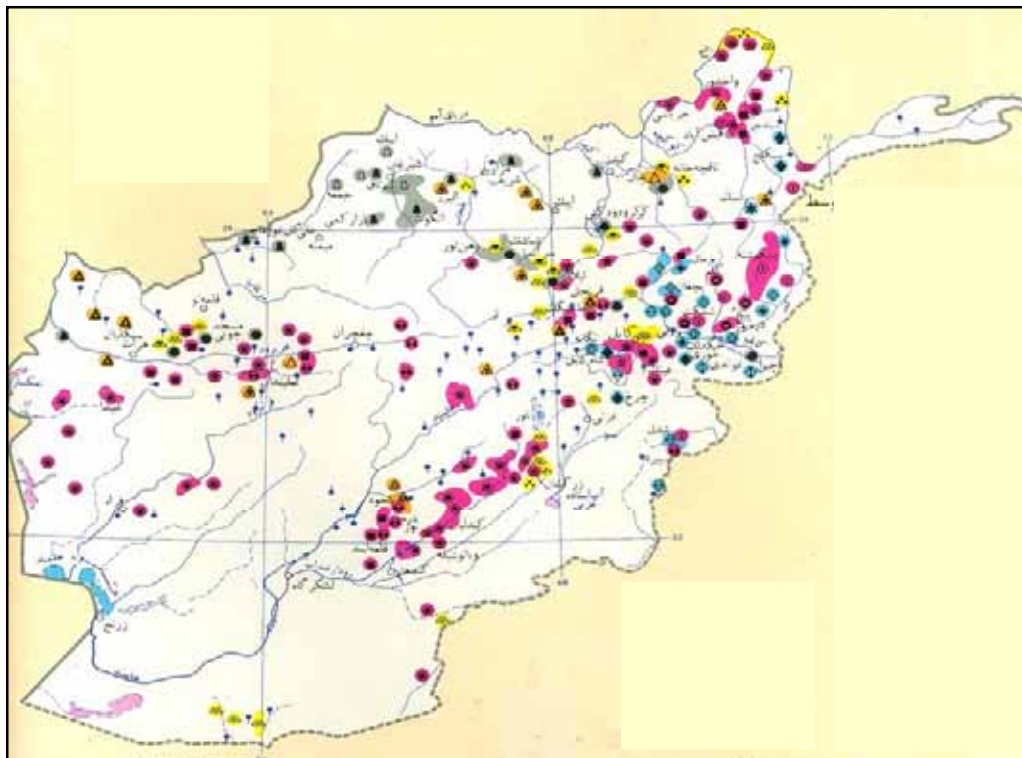
– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنگه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زيرمه	ذخيره
کان	معدن
په نښه کول	په گوته کول، موخه نيول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه یې تر اوسه پورې په سم او فني ډول گټه نه ده اخیستل شوی.

په افغانستان کې د یادولو وړ کانو څخه ځینې دا دي: د سرو زرو، سپینو زرو، لاجوردو، زمردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پترولو، طبیعي گازونو، گوگړو، گچو او داسې نور چې یوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کانو او مالګې څخه یې ګټه اخیستل کېږي.

د طبیعي گاز یا ګیس زېرمې د جوزجان، هرات، فاریاب او تخار په ولایتونو کې په ښه شوي دي. د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخیستل کېږي په کرکر، دره صوف او اشیسته کې دي. مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مرمر، رخام په جاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سیمو کې په ډېره اندازه پیدا کېږي. پترول په هرات، جوزجان، فاریاب او کندوز کې په ښه شوي دي.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

د ډبرو سکرو اهمیت او ارزښت

د مالګې اهمیت او ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- نقشې ته وګورئ او ووايست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سیمو کې پیدا کېږي؟

۲- نقشې ته وګورئ او ووايست چې پترول د هېواد په کومو سیمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۳- ښایسته ډبرې په.....،.....،..... کې پیدا کېږي.

۴- د ډبرو سکاره د هېواد په.....،.....،..... او..... کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د لویانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځینې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، یو مطلب ولیکي او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

شپږ دېرشم لوست

موخې :

- د هېواد له ځنگلونو سره د زده کوونکو اشنایي.
- زده کوونکي دې د ځنگلونو له ساتلو سره مینه پیدا کړي.

- آیا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنگلونه زموږ په ژوند کې

څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نورو لغتونو سره بلد شي

استوگنه	اوسیدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څپرۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمینه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنگلونه د هر هېواد له ډېرو ګټورو او ارزښت لرونکو طبیعي سرچینو څخه شمېرل کېږي. ځنگل د څارویو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پیدولو او استوګنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنگل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنگل د یوې سیمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري. د یوې سیمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنگلونه زیات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربېره پر مېوو یې د ځنگلونو له لرګیو څخه د ودانیو په جوړولو او همدارنګه په سوځولو کې هم کار اخیستل کېږي.

د افغانستان د پستې ځنگلونه د بادغیس، سرپل او سمنګان په ولایتونو او د څپرۍ او لمنځې ځنگلونه د کونړ، نورستان، پکتیا، خوست، ننگرهار، لغمان او کاپیسا په ولایتونو کې شته. په هېواد کې د وروستیو جګړو او د لرګیو د قاچاقیانو له خوا په غیر قانوني توګه د هغو د غوڅولو له امله اوس ددې ځنگلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنۍ لوټ کېږي.

نن د ځنگلونو او طبيعي سرچينو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخه په سمې گټې اخيستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پرمختياوو زمينه په ځانگړې توگه د لرگيو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنگلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي. هر ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توگه په ټولگي کې بيان کړي.

بیلگه یېزې پوښتنې:

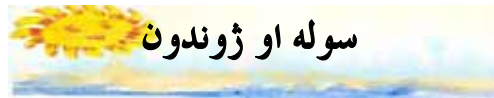
۱. ځنگلونه د یوې سیمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
۲. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنگلونو د له منځه تللو سبب گرځي؟
۳. د ځنگلونو ساتنه دچا دنده ده؟
۴. ځنگلونه څه ډول اقتصادي سرچینې دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د ځنگلونو د گټو او ارزښت په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

۵- سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جگړې تر منځ توپیر وکړي شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساینې سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

ګواښ	تهدید
بشپړ	پوره ، مکمل، ټول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غمیزه	لوی مصیبت ، ناوړه او لویه بده پیښه

۱- سوله څه ته وايي؟

۲- سوله څه ګټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر ګواښ لاندې نه وي او یا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ییزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زیات او ښه کار وکړي، زیاته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري. یوازې انسانان نه بلکې څاروي هم سولې ته اړتیا لري.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ویجاړوونکې جګړه روانه وه، نه یوازې زیات مالي زیانونه یې ورسول، بلکې زیات ځاني تلفات او زیانونه یې هم درلودل. له نیکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه لیک دغه اوږده غمیزه پای ته ورسوله او بیا یې د نوي سوله ییز ژوند پیلېدل زموږ د ګران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

په ټولگي کې
ډله ييز فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږېږي او نور دې په غور سره غور کېږدي.

د سولې ښېگڼې
د جگړې زیانونه

بېلگه ييزې پوښتنې:

- څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟
- سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د سولې له ټينګېدو څخه وروسته ستاسې په سيمه کې کوم شيان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ يو مطلب پرې وليکئ.

اته دېرشم لوست

موخه:

- زده کوونکي باید وپوهېږي چې د سولې د منځته راتلو شرایط څه ډول تیار او برابرېږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

اړين	ضروري
عدالت	نياو، انصاف
وسيله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تېری

۱- کوم دولتونه زیات پایښت کولای شي؟

۲- د همېشني سولې د ټينگښت وسيلې او شرطونه کوم دي؟

سوله او هوسايي د هر انسان د ژوندانه لپاره یو اړين او

ضروري کار دی، ځکه چې له همېشني او دوامدارې سولې پرته

ټولنه پر مخکې او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پایښت سره زیاته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجودیت د همېشني سولې د ټينگښت لپاره ښه وسیله شمېرل کېږي.

- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټينگ او تامین کړی دی، زیات پایښت یې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.

- د یو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپیر او امتیاز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسیدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانین پر ټولو باندې یو شان پلي کړای شي او کار د کار اهل ته وسپاري.

- هر څوک باید خپل او د نورو حقونه وپېژني او د نورو پر حقونو باندې تېری او تجاوز ونه کړي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولگي کې ووايي.

عدالت
ظلم

بېلگه ییزې پوښتنې:

– لاندې اصطلاحگانې تعریف کړئ؟

عدالت، نظام

– که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه گټه لري؟

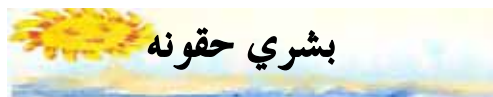
– ظلم او بې عدالتي څه ډول پایلې لري؟ په دې هکله په لنډه توگه څرگندونې وکړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

نهه دېرشم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شی.

احترام	درناوی
فرق او بېلول	تمیز
ځانگړنې	خصوصیات
پيوست، یوځای	جوخت
تحفه	سوغات

۱- بشري حقونه څه شی دي؟

۲- د بشري حقونو ځانگړنې په څه کې دي؟

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان

پورې د هغه د انسانیت په خاطر اړه پیدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوگنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نیولو پرته د یو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي یی.

که د بشریت د پیدایښت له نظره ورته وگورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملگرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلامیه کې چې یو نړیوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف گڼل شوي دي.

د ټولګي د ننه
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږېږي او ښوونکي صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

- حق څه شی دی؟
- بشري حقونه کوم دي؟
- آیا د قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییزو اړیکو له مخې کولی شو یو څوک له بل چا څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
- انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

خلوېنستم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شي.

هڅه	سعی، کوشش
دنده	وظیفه
سپکې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبرې او کښل
سپورې	پسته رسان
ډاگې	

۲- موږ مسلمانان یو پر بل باندې څه حق لرو؟

د قرآن شریف او د بشري حقونو له نړیوالې اعلامیې سره سم که څه هم د یو انسان حقونه زیات دي خو له دې سره سره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آسانه توګه یې د یو شمېر یادونه وکړو:

- مساوات: د حقونو له پلوه ټول انسانان یو تر بله سره مساوي او برابر دي. هېڅوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سیمې، او داسې نورو له مخې یو پر بل باندې ښه وبلل شي. موږ مسلمانان نه یوازې یو تر بله سره وروڼه یو بلکې یو تر بله سره په خلقت کې برابر هم یو.
- د ژوندانه حق: د ژوندانه حق د خدای تعالی (ج) ورکړه ده. ټول انسانان باید د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زموږ د ټولو انساني دنده ده. لکه څرنګه چې خپل ژوند راباندې ګران دی د نورو ژوندانه ته هم باید پسه درنه او د قدر په سترګه وګورو او د نورو ژوندانه ته زیان و نه رسوو.
- د آزادۍ حق: آزادي او د هر چا د ځان خونديتوب د هر انسان حق دی چې باید د هغې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته یې خوښوو، نورو ته یې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زیان ورسوو.
- د بیان آزادي: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه یې ووايي خو داسې نه چې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلګې په توګه موږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووايو.
- د کسب او کار د ټاکلو آزادي: هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره سم کسب او کار ځانته وټاکي.

- د مالکیت حق: هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مخکښه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال باندې تېری ونه کړو.
- د زده کړې حق: هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي.
- د پاک چاپیریال د لرلو حق: هر څوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپیریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.
- د گرځیدو او مېشته کیدو حق: هر څوک کولی شي چې پخپل هېواد کې په آزاد ډول وگرځي او استوگنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چې وغواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسېږئ او د نړۍ هر گوټ ته مسافرت وکړئ.

په ټولګي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعگانو په هکله وغږېږي.

آیا ډاګي یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟

آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- که چېرې یوه فابریکه د څښلو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنگه؟
- پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟
- آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟
- آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟
- د انسان د حقونو نومونه واخلي.
- آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپرېدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنيان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library